

УДК 33.01:364-787.82 322.01:346.543
DOI: 10.31359/2411-5584-2018-33-2-91

О. С. МАРЧЕНКО

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: ol.mar4encko2011@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4761-9620>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЮРИДИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ В КОНТЕКСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПІДХОДУ¹

У статті обґрунтовано зміст інвестиційного підходу до аналізу соціально-економічної ефективності юридичного консалтингу на основі показника віддачі інвестицій юридичних фірм у людський капітал юристів. Розкрито значний розрив між обсягами інвестицій у юридичний персонал і валового доходу національних юридичних фірм. Доведено, що застосування юридичним бізнесом моделі дешевої робочої сили призводить до втрат якості та професійного рівня консалтингової діяльності, падіння соціально-економічної ефективності та конкурентоспроможності юридичного консалтингу.

Ключові слова: юридичний консалтинг, соціально-економічна ефективність юридичного консалтингу, інвестиційний підхід, віддача інвестицій у людський капітал юристів.

JEL Classification: Д 24, Е 22, J 24, М 21.

Постановка проблеми. Ефективний юридичний консалтинг є важливим чинником розбудови правової економіки, здійснення економічних реформ, конкурентоспроможності бізнесу в умовах євроінтеграційних процесів.

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961).

© Марченко О. С., 2018. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

У зв'язку з цим актуальним є обґрунтування підходів, методів, критеріїв та показників оцінки соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності в сфері надання юридичних послуг, що є основою економічного аналізу діяльності суб'єктів юридичного консалтингу на макро- та мікроекономічному рівнях, визначення напрямів та засобів її удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою дослідження ефективності юридичного консалтингу є економічний аналіз права як складова нової інституціональної теорії, фундаментальні засади якого розроблено Р. Познером [1]. Слід підкреслити, що теоретичною основою економічного аналізу права є концепція економічного імперіалізму нобелівського лауреата Г. С. Беккера [2]. Різним аспектам економічного аналізу права присвячено праці українських вчених-економістів О. А. Гриценко [3], О. О. Набатової [4], Л. С. Шевченко [5], представників юридичної науки О. А. Воловик [6], Н. М. Оніщенко [7]. Позитивним зрушенням щодо розвитку економічного аналізу права в Україні О. Воловик обґрунтовано вважає видання Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого наукового журналу «Економічна теорія та право» [6, с. 129]. Але юридичний консалтинг у цілому та зокрема його соціально-економічна ефективність не набули ще значення важливого об'єкта економічного аналізу права.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування інвестиційного підходу до аналізу соціально-економічної ефективності юридичного консалтингу та визначення на цій основі її критеріїв та показників.

Виклад основного матеріалу. Зміст поняття соціально-економічної ефективності юридичного консалтингу є багатоаспектним, що обумовлює доцільність та обґрунтованість її аналізу на основі сполучення різних підходів та критеріїв.

Фахівці українського видання «Юридична практика» застосовують критерій продуктивності праці юристів за доходом (обсяг доходу юридичної фірми, що припадає на одного юриста) для визначення місця суб'єктів юридичного консалтингу у рейтингу ТОП-50 юридичних фірм України за їх фінансовою ефективністю. Наприклад, у рейтингу 2017 р. фірма «Нобілі» за фінансовою ефективністю зайняла 22 місце з показником 2839,7 тис. грн доходу на одного юриста, фірма «Василь Кисіль та партнери» 23 місце – 2789,1 тис. грн доходу на одного юриста¹ [8].

На мою думку, визначення ефективності юридичного бізнесу на основі показника продуктивності праці юристів як співвідношення валового доходу

¹ Слід вказати, що показники всіх юридичних фірм, що зайняли місця у рейтингу з 1 по 21, за їх вимогою відсутні у відкритому доступі як конфіденційні.

юридичних фірм і чисельності їх юридичного персоналу є доцільним, оскільки у його основі є визнання провідної ролі цих фахівців у юридичному бізнесі. Саме їх продуктивність є головним чинником соціально-економічної ефективності діяльності суб'єктів юридичного бізнесу. Але водночас, поперше, слід розрізняти ефективність бізнесу в цілому і віддачу його окремого ресурсу, хоча і провідного. Ефективність юридичного бізнесу залежить від віддачі всього його ресурсного потенціалу, від управлінських та маркетингових компетенцій менеджменту юридичної фірми щодо його формування та використання, інших чинників.

По-друге, соціально-економічна ефективність юридичного бізнесу характеризується не продуктивністю одного чи сукупності всіх його ресурсів як такою, а віддачею витрат його суб'єктів у їх залучення, використання, комбінацію, удосконалення тощо, оскільки ефективність вимірюється в системі координат: результати (обсяг продукту, доходу, прибутку) – витрати на їх досягнення. Виходячи з цього, ефективність юридичного бізнесу більш точно характеризує співвідношення результату підприємницької діяльності з надання юридичних послуг (валового доходу, балансового прибутку, чистого прибутку) за певний період часу і витрат на його досягнення.

По-третє, головним ресурсом надання юридичних послуг є специфічні та інтерспецифічні трудові ресурси – юристи різного рівня професійної кваліфікації. Саме юристи є тим ресурсом юридичного консалтингу, який є головним і незамінним на інші фактором надання юридичної послуги, створення її вартості та прибутку суб'єктів юридичного бізнесу. Отже, базовими витратами на досягнення соціально-економічного результату слід вважати витрати юридичної фірми на юридичний персонал, які є її інвестиціями у фірмово-специфічний людський капітал юристів.

Таким чином, визначення соціально-економічної ефективності юридичного консалтингу повинно спиратися на інвестиційний підхід, за яким витрати суб'єктів юридичного бізнесу на оплату праці юристів, їх навчання, підвищення кваліфікації тощо визначаються як інвестиції в їх фірмово-специфічний людський капітал – знання, здібності, навички професійної юридичної діяльності. Методологічною основою інвестиційного підходу до визначання ефективності юридичного бізнесу є: ресурсна теорія, відповідно до якої критерієм ефективності фірми є віддача її ресурсного потенціалу, в основі якої – виробнича функція як залежність обсягу продукту та кількості і комбінації використаних ресурсів; теорія людського капіталу як сукупності знань, навичок, здібностей людини, що формується на базі інвестицій у її розвиток.

Спираючись на інвестиційний підхід, для оцінки соціально-економічної результативності юридичного бізнесу слід обрати показник віддачі інвестицій у людський капітал юристів як співвідношення валового доходу юридичної фірми (з відрахуванням витрат на юридичний персонал) та витрат на юридичний персонал за рік (формула 1). Слід підкреслити, що інвестиційний підхід, що пропонується, є основою розрахунку саме соціально-економічної ефективності юридичного консалтингу, оскільки інвестиції у розвиток юридичного персоналу мають не тільки економічну, а й соціальну спрямованість, забезпечують досягнення економічних і соціальних цілей як юристів, так і юридичного бізнесу.

$$RI = (TR - C_L) / C_L, \quad (1)$$

де RI (return on investment in human capital of lawyers) – віддача інвестицій юридичної фірми у людський капітал юристів (рази);
TR (total revenue) – валовий дохід юридичної фірми;
 C_L (costs for legal staff) – витрати на юридичний персонал.

Важливо зауважити: 1) більш точним критерієм віддачі інвестицій у людський капітал юристів фірми є її прибуток, але ці дані щодо діяльності юридичних фірм є відсутніми у відкритому доступі; 2) складовою валового доходу є валові витрати, елементом яких є витрати на оплату праці персоналу, отже, доцільним є виключення із розрахунку цих витрат; 3) розрахунок показника соціально-економічної ефективності суб'єктів юридичного консалтингу в Україні значно ускладнює обмеженість та конфіденційність інформації про витрати та результати діяльності юридичних фірм. У зв'язку з цим пропонується, по-перше, непряме (розрахункове) визначення структури валового доходу та витрат на персонал юридичних фірм на основі відкритих статистичних даних щодо діяльності підприємств у такій галузі національної економіки, як професійна, наукова та технічна діяльність, до якої належить юридичний консалтинг, у 2016 р.¹ (табл. 1); по-друге, розрахунок витрат на юридичний персонал на основі середнього рівня оплати праці юристів (таблиці 2, 3) та її частки у витратах на персонал.

За даними табл. 1 для визначення віддачі інвестицій юридичного бізнесу в юридичний персонал слід спиратися на таку розрахункову структуру валового доходу та витрат на персонал: витрати на персонал – 8,4% валового доходу; оплата праці – 7,1% валового доходу; частка оплати праці у витратах на персонал – 85,2%; частка інших витрат у витратах на персонал – 14,8%.

¹ У період підготовки матеріалів дані про витрати підприємств України на персонал у 2017 р. не були оприлюднені Державною службою статистики України.

Таблиця 1

Структура валового доходу та витрат підприємств України у галузі професійної, наукової та технічної діяльності¹ у 2016 р.

№	Показники	2016 р.	
		млн грн	%
1	Валовий дохід (виручка від реалізації продукції)	241869,5	100
2	Витрати на персонал	20217,8	8,4
3	Оплата праці	17225,1	7,1
4	Частка оплати праці у витратах на персонал	–	85,2
5	Частка інших витрат у витратах на персонал	–	14,8

Розраховано на основі даних [9].

Розрахунок витрат юридичної фірми на персонал здійснюється за формулою (2):

$$C_L = P_L \times L \times 12 \times K, \quad (2)$$

де C_L (costs for legal staff) – витрати на юридичний персонал (грн);

P_L (pay lawyers) – середньомісячна оплата праці юриста (грн);

L – середньорічна чисельність юристів (осіб);

K – коефіцієнт корегування відповідно частці інших витрат у витратах на юридичний персонал – 1,148 (розрахунково).

Слід підкреслити, що головні групи витрат роботодавця на робочу силу визначено у Методологічних положеннях з організації та проведення обстеження витрат підприємств на утримання робочої сили, затверджених наказом Держкомстату України від 03.02.2014 р. №22, які розроблено відповідно до Резолюції 11-ї Міжнародної конференції статистиків праці стосовно витрат на робочу силу (1966), Конвенції МОП № 160 та Рекомендації МОП № 170 про статистику праці (1985) [10]. Це – пряма оплата праці; оплата за невідпрацьований час; премії та винагороди; харчування, напої,

¹ До цієї галузі належать такі види економічної діяльності: діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку; діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування; діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження; наукові дослідження та розробки; рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку; інша професійна, наукова та технічна діяльність; ветеринарна діяльність.

паливо та інші видатки у натуральній формі; витрати на оплату житла працівників, які бере на себе роботодавець; витрати роботодавців на соціальне забезпечення; витрати на професійне навчання; витрати на культурно-побутове обслуговування; інші витрати на утримання робочої сили; податки, що відносяться до витрат на утримання робочої сили. В Україні у 2016 р. витрати всіх підприємств на оплату праці склали 83% витрат на персонал [9], витрати підприємств галузі професійної, наукової та технічної діяльності – 85,2% (табл. 1). Незначна частка інших витрат на персонал дає підстави стверджувати, що саме витрати юридичної фірми на оплату праці юриста слід вважати її базовою інвестицією у їх фірмово-специфічний людський капітал. Розрахунок середньої оплати праці юристів в Україні у 2016 і 2017 роках наведено у таблицях 2, 3.

Таблиця 2

**Розрахункові середні витрати юридичних фірм на 1 юриста
в Україні у 2016 р.**

№	Показники	Дані для розрахунку	Розрахункова зарплата
1	Середньомісячна оплата юриста за результатами опитування сайту Trud.com ¹	Лютий – 4000 грн; березень – 3500 грн; квітень-липень – по 4000 грн; серпень-грудень – по 5000 грн	Середньомісячна зарплата юриста: $(3500 \times 1 + 4000 \times 5 + 5000 \times 5) / 11 = 4490,9$ грн
2	Витрати на оплату праці на одного працівника у галузі професійної, наукової та технічної діяльності за даними Державної служби статистики України, 2016 р.	Витрати на оплату праці за 2016 р. – 17225,1 млн грн; кількість зайнятих працівників – 311,7 тис. осіб	Середньомісячна зарплата у галузі професійної, наукової та технічної діяльності: $17225,1$ млн грн / 311,7 тис. осіб / 12 = 4605,1 грн
3	Розрахункова середньомісячна оплата праці юристів ²	Середньомісячна зарплата юриста за результатами опитування сайту Trud.com: 4409,4 грн. Середньомісячна зарплата у галузі	Середньомісячна зарплата юриста за авторським розрахунком: $(4490,9$ грн + 4605,1 грн) / 2 = 4548,0 грн

¹ Дані про середню зарплату, яку отримували зайняті у юридичних фірмах юристи у певний місяць 2016 р.

² Середнє значення даних про оплату праці зайнятих юристів та оплати праці у галузі професійної, наукової та технічної діяльності.

Закінчення табл. 2

№	Показники	Дані для розрахунку	Розрахункова зарплата
		професійної, наукової та технічної діяльності: 4605,1 грн	
4	Середні витрати на оплату праці юриста за рік	Розрахункова середньомісячна оплата праці юристів: 4548,0 грн	Середні витрати на оплату праці юриста за рік: $4548,0 \text{ грн} \times 12 = 54576,0 \text{ грн}$
5	Середні витрати юридичних фірм на 1 юриста за рік	Розрахункова річна зарплата юриста: 54576,0 грн. Коефіцієнт корегування відповідно частці інших витрат у витратах юридичної фірми на юридичний персонал – 1,148 (табл. 1)	Середні витрати юридичних фірм на одного юриста за рік: $54576,0 \text{ грн} \times 1,148 = 62653,3 \text{ грн}$

Розраховано на основі джерел: [9; 11; 12; 13].

Таблиця 3

Розрахункові середні витрати юридичних фірм на 1 юриста в Україні у 2017 р.¹

№	Показники	Дані для розрахунку	Розрахункова середньомісячна зарплата
1	Середньомісячна оплата юриста за результатами опитування сайту trud.com ¹	Січень-червень – по 5000 грн, липень-жовтень – по 6000 грн	Середньомісячна зарплата юриста: $(5000 \times 6 + 6000 \times 4) / 10 = 5400,0 \text{ грн}$
2	Середня заробітна плата за місяць у галузі професійної, наукової	Січень – 8195 грн Лютий – 9345 грн Березень – 9708 грн	Середньомісячна зарплата у галузі професійної, наукової

¹ Дані про середню зарплату, яку отримували зайняті у юридичних фірмах юристи у певний місяць 2017 р.

Закінчення табл. 3

№	Показники	Дані для розрахунку	Розрахункова середньомісячна зарплата
	та технічної діяльності за даними Державної служби статистики України	Квітень – 9565 грн Травень – 9655 грн Червень – 9969 грн Липень – 10 094 грн Серпень – 10 001 грн Вересень – 10 730 грн Жовтень – 10 162 грн Листопад – 10 378 грн Грудень – 12 682 грн	та технічної діяльності: 10040,0 грн
3	Розрахункова середньомісячна оплата праці юристів ¹	Середньомісячна зарплата юриста за результатами опитування сайту tud.com: 5400,0 грн. Середньомісячна зарплата у галузі професійної, наукової та технічної діяльності: 10 040,0 грн	Середньомісячна зарплата юриста за авторським розрахунком: (5400,0 грн + 10 040,0 грн) / 2 = 7720 грн
4	Середня зарплата юриста за рік	Розрахункова середньомісячна оплата праці юристів: 7720,0 грн	Середні витрати на оплату праці юриста за рік: 7720 грн × 12 = 92 640 грн
5	Середні витрати юридичних фірм на 1 юриста за рік	Розрахункова річна зарплата юриста: 92 640,0 грн. Коефіцієнт корегування відповідно частці інших витрат у витратах юридичної фірми на юридичний персонал – 1,148 (табл. 1)	Середні витрати юридичних фірм на одного юриста за рік: 92 640 грн × 1,148 = 106 350,7 грн

Розраховано на основі джерел: [9; 11; 12; 13].

¹ Середнє значення даних про оплату праці зайнятих юристів та оплати праці у галузі професійної, наукової та технічної діяльності.

За даними табл. 2, у 2016 р. розрахункова середньомісячна зарплата юристів дорівнювала 4548,0 грн, річна зарплата юриста – 54 576,0 грн; розрахункові витрати юридичних фірм на одного юриста – 62 653,3 грн. За даними табл. 3, у 2017 р. середні витрати юридичних фірм України на одного юриста за рік зросли у 1,7 разу та дорівнювали 106 350,7 грн. Слід вказати, що за даними сайту work.ua, на 6 березня 2018 р. у юриспруденції середня зарплата вакансій – 9522 грн; середня зарплата резюме – 10 507 грн [14]. Але ці дані відбивають не дійсну зарплату зайнятих у юридичному бізнесі юристів, а ціну попиту і пропозиції на ринку праці юристів, тобто зарплату, яку пропонують роботодавці і замовляють юристи до укладення трудового договору.

Розрахунок віддачі інвестицій окремих юридичних фірм України, які увійшли у ТОП 50 – 2016¹, ТОП 50 – 2017, у людський капітал юристів здійснювався на основі даних видання «Юридична практика» та таблиць 1, 2, 3 [15].

Таблиця 4

**Віддача інвестицій юридичних фірм
у людський капітал юристів у 2016 р.**

Показники	Юридичні фірми України			
	Arzinger	Василь Кисіль та партнери	AVER LEX	EY
Місце у рейтингу ТОП 50-2016	5	8	31	40
Місце у рейтингу юридичних фірм за їх фінансовою ефективністю	29	36	32	41
Валовий дохід, грн	139030712	90668999	44683520	70615440
Чисельність юристів, осіб	61	41	20	35
Валовий дохід на одного юриста фірми, грн	2279192	2211439	2234176	2017584
Витрати на юридичний персонал (інвестиції у людський капітал), грн	3821851,3	2568785,3	1253066	2192863,7

¹ Аналізувалися юридичні фірми, дані про діяльність яких були у відкритому доступі.

Закінчення табл. 4

Показники	Юридичні фірми України			
	Arzinger	Василь Кисіль та партнери	AVER LEX	EY
Валовий дохід з відрахуванням витрат на юридичний персонал, грн	135208860,7	88100213,7	43430454	68422576,3
Віддача інвестицій у людський капітал юристів, рази	35,4	34,7	34,7	31,2
Частка інвестицій у людський капітал у валовому доході з відрахуванням витрат на юридичний персонал, %	2,8	2,9	2,9	3,2
Місце юридичної фірми за віддачею інвестицій у людський капітал юристів	1	3	2	4

Як видно з таблиць 4 та 5, у 2017 р. порівняно з 2016 р. віддача інвестицій провідних юридичних фірм України, ефективність яких аналізувалась, у людський капітал юристів зменшилась майже у 1,5–2 рази, що свідчить про значне зниження соціально-економічної ефективності юридичного бізнесу у цілому. Цьому є багато пояснень, серед яких слід вказати на загальноекономічну нестабільність та зниження платоспроможності клієнтів юридичних фірм; структурні зміни на ринку юридичних послуг, що обумовили необхідність трансформації продуктового портфелю юридичних фірм шляхом відмови від нерентабельних послуг та впровадження нових індустрій та практик, що потребує певних витрат коштів та часу на їх просування; значне підвищення у 2017 р. мінімальної зарплати, що обумовило зростання витрат юридичного бізнесу на персонал незалежно від продуктивності праці юристів. Крім того, слід ураховувати, що отримані результати аналізу можуть також свідчити про зростання рівня тінізації юридичного консалтингу та поширення квазіконсалтингу.

Таблиця 5

Відача інвестицій юридичних фірм у людський капітал юристів у 2017 році

Показники	Юридичні фірми України						EY
	Asters	Argzinger	Василь Кисіль та партнери	AVER LEX	Redcliffe Partners	EY	
Місце у рейтингу ТОП 50-2017	2	6	9	16	25	34	
Місце у рейтингу юридичних фірм за їх фінансовою ефективністю	45	44	23	33	41	38	
Валовий дохід, грн	175525066	121835045	111567000	70639128	58425900	112779584	
Чисельність юристів, осіб	85	59	40	32	27	52	
Валовий дохід на одного юриста фірми, грн	2065001	2065001	2789175	2207473	2163822	2168838	
Витрати на юридичний персонал (інвестиції у людський капітал), грн	9039809,5	6274691,3	4254028,0	3273398,0	2871468,9	5530236,4	
Валовий дохід з відрахуванням витрат на юридичний персонал, грн	166485256,5	115560353,7	107312972,0	67365730,0	55554431,1	107249347,6	
Частка інвестицій у людський капітал у валовому доході з відрахуванням витрат на юридичний персонал, %	5,4	5,4	4,0	4,8	5,2	5,1	
Відача інвестицій у людський капітал юристів, рази	18,42	18,42	25,2	19,8	19,3	19,4	
Місце юридичної фірми за віддачею у людський капітал юристів	5	5	1	2	4	3	

Висновки. Таким чином, дослідження соціально-економічної ефективності суб'єктів юридичного бізнесу повинно спиратися на застосування інвестиційного підходу, за яким її показником є віддача інвестицій у юридичний персонал як провідний ресурс юридичного консалтингу. Проведений аналіз доводить, що в Україні частка витрат на юридичний персонал у валовому доході є дуже незначною, хоча саме юристи є головним ресурсом, ефективне функціонування якого є джерелом доходу юридичних фірм: у 2016 р. вона дорівнювала 2,8–3,2%, у 2017 р. – 4,0–5,4% валового доходу юридичних фірм з відрахуванням витрат на персонал. І ці невеликі за обсягом інвестиції мали велику віддачу: у 2016 р. валовий дохід юридичних фірм перевищував їх у 30–35 разів, у 2017 р. у 18–25 разів. Значний розрив між обсягами інвестицій у людський капітал юристів і валового доходу юридичних фірм, вважаємо, демонструє наочно, по-перше, реальний зміст сучасної концепції управління персоналом юридичних фірм, що приховується розмовами про індивідуальний підхід, мотивацію, стимули, новітні системи оплати праці юристів тощо: ефективність національного юридичного консалтингу переважно базується на моделі дешевої робочої сили, яка, насамперед, застосовується до молодих юристів, які, щоб отримати роботу, погоджуються на низьку зарплату, ненормований робочий графік, відсутність навчання та кар'єрних перспектив. Показово, що у 2017 р. підвищення витрат на юридичний персонал в 1,7 разу супроводжувалось падінням їх віддачі в 1,4–1,7 разу, що свідчить про пріоритетну роль саме низьких витрат на юридичний персонал у забезпеченні прибутковості юридичного консалтингу. Ця модель призводить до втрат якості юридичних послуг, репутації юридичних фірм, їх трансформації у квазіконсалтингові фірми, втрат професійного рівня консалтингової діяльності, падіння соціально-економічної ефективності та конкурентоспроможності національного юридичного бізнесу та дисфункції юридичного консалтингу. По-друге, ситуація, що була виявлена в процесі цього дослідження, а саме: низький рівень середньої зарплати юристів – великі доходи юридичних фірм, свідчить про значну тінізацію юридичного бізнесу в Україні, зокрема у сфері оплати праці.

Важливим є визнання юридичними фірмами фінансування розвитку персоналу не витратами, а інвестиціями у людський капітал юристів. Саме на інвестиційному підході повинна базуватися сучасна концепція управління юридичним персоналом як пріоритетним ресурсом ефективності та конкурентоспроможності консалтингового бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Познер Р. А. Экономический анализ права: у 2 т. / под ред. В. Л. Тамбовцева. Санкт-Петербург: Экономическая школа, 2004. Т. 1. 5544 с. Т. 2. 464 с.

2. Беккер Г. С. Экономический анализ и человеческое поведение. *Теория и история экономических и социальных институтов и систем (THESIS)*. 1993. Т. 1. Вып. 1. С. 24–41.
3. Гриценко Е. А. Верховенство права как компромисс между свободой и равенством. *Философия хозяйства*. 2017. №3. С. 266–277.
4. Набатова О. О. Поведінковий підхід до економічного аналізу права. *Економічна теорія та право*. 2015. №4. С. 109–121.
5. Шевченко Л. С. Інтернаціоналізація юридичного бізнесу: вибір ефективної стратегії. *Strategic estimations and vectors of Ukraine's social and economic development in the conditions of European integration and the world partnership: monograph / edited by V. Yathenko*. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. Розд. 4.3. С. 287–296.
6. Воловик О. А. Погляд на право і розвиток економіко-правового дискурсу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 272 с.
7. Оніщенко Н. М. Право й економіка: взаємовплив і паритетні начала розвитку. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. №2. С. 249–258.
8. 50 ведущих юридических фирм Украины по финансовой эффективности 2017 года. Ежегодное исследование. *Юридическая практика*. URL: <http://top50.com.ua/ru/group/top50/2017> (дата звернення: 07.03.2018).
9. Витрати на персонал підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2016 році. Витрати на оплату праці підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2016–2017 рр. / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 07.03.2018).
10. Методологічні положення з організації та проведення обстеження витрат підприємств на утримання робочої сили: затв. наказом Державної служби статистики України від 03.02.2014 №22. URL: www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/18/metod_22.pdf (дата звернення: 07.03.2018).
11. Обзор статистики зарплат в Украине. URL: <https://ua.trud.com/salary/2/5339.html?currency=UAH> (дата звернення: 07.03.2018).
12. Статистика зарплат. URL: <https://www.work.ua/stat/?r=39> (дата звернення: 07.03.2018).
13. Обзор статистики зарплат профессии юрист в Украине. URL: <https://ua.trud.com/salary/2/5339.html#chart-avgSalaryByYear> (дата звернення: 07.03.2018).
14. Статистика зарплат. URL: <https://www.work.ua/stat/salary/?category=27> (дата звернення: 07.03.2018).
15. 50 ведущих юридических фирм Украины по финансовой эффективности 2016 года. Ежегодное исследование. *Юридическая практика*. URL: <http://top50.com.ua/ru/group/top50/2016> (дата звернення: 07.03.2018).

REFERENCES

1. Pozner, R. A. (2004). *Ekonomicheskiiy analiz prava [Economic analysis of law]*. V. L. Tambovtsev (Ed.). Vols. 1-2. Sankt-Peterburg: Ekonomicheskaya shkola [in Russian].

2. Bekker, G. S. (1993). Ekonomicheskii analiz i chelovecheskoe povedenie [Economic analysis and human behavior]. *Teoriya i istoriya ekonomicheskikh i sotsialnykh institutov i system (THESIS) – Theory and history of economic and social institutions and systems (THESIS)*, 1 (1), 24-41 [in Russian].
3. Gritsenko, E. A. (2017). Verhovenstvo prava kak kompromiss mezhdu svobodoy i ravenstvom [Rule of law as a compromise between freedom and equality]. *Filosofiya khozyaystva. – Philosophy of the economy*, 3, 267-277 [in Russian].
4. Nabatova, O. O. (2015). Povedinkovyi pidkhid do ekonomichnoho analizu prava [Behavioral Approach to Economic Analysis of Law]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 4, 109-121 [in Ukrainian].
5. Shevchenko, L. S. (2017). Internatsionalizatsiia yurydychnoho biznesu: vybir efektyvnoi stratehii [Internationalization of the legal business: the choice of an effective strategy.]. In V. Yathenko (Ed.), *Strategic estimations and vectors of Ukraines social and economic development in the conditions of Europien integration and the world partnership* (pp. 287-296). Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom [in Ukrainian].
6. Volovyk, O. A. (2014). *Pohliad na pravo i rozvytok ekonomiko-pravovoho dyskursu [A view at the law and the development of economic and legal discourse]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
7. Onishchenko, N. M. (2012). Pravo i ekonomika: vzaiemovplyv i parytetni nachala rozvytku [Law and economics: Interaction and parity origins of development]. *Filosofii prava i zahalna teoriia prava – Philosophy of law and general theory of law*, 2, 249-258 [in Ukrainian].
8. 50 veduschih yuridicheskikh firm Ukrainyi po finansovoy effektivnosti 2017 goda. Ezhegodnoe issledovanie [50 leading Ukrainian law firms on financial efficiency in 2017]. *Yuridicheskaya praktika – Legal practice*. Retrieved March 07, 2018, from <http://top50.com.ua/ru/group/top50/2017> [in Russian].
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2016-2017). *Vytraty na personal pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva u 2016 rotsi. Vytraty na oplatu pratsi pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva u 2016 – 2017 rr. [Expenditures on the personnel of enterprises by types of economic activity with distribution to large, medium, small and micro enterprises in 2016. Labor costs of enterprises by types of economic activity with distribution to large, medium, small and micro enterprises in 2016-2017]*. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
10. Metodolohichni polozhennia z orhanizatsii ta provedennia obstezhennia vytrat pidpriemstv na utrymannia robochoi syly: zatv. nakazom Derzhkomstatu Ukrainy vid 03.02.2014. № 22. (2014). [Methodological provisions on organizing and conducting a survey of enterprises expenditures on labor maintenance. Order of the State Statistics Service of Ukraine dated March 02, 2014]. Retrieved from http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/18/metod_22.pdf [in Ukrainian].

11. *Obzor statistiki zarplat v Ukraine [Overview of salary statistics in Ukraine]*. (n.d.). Retrieved March 07, 2018, from <https://ua.trud.com/salary/2/5339.html?currency=UAH> [in Russian].
12. *Statistika zarplat [Salary Statistics]*. (n.d.). Retrieved March 07, 2018, from <https://www.work.ua/stat/?r=39> [in Russian].
13. *Obzor statistiki zarplat professii yurist v Ukraine [Overview of salary statistics of a profession lawyer in Ukraine]*. (n.d.). Retrieved March 07, 2018, from <https://ua.trud.com/salary/2/5339.html#chart-avgSalaryByYear> [in Russian].
14. *Statistika zarplat [Salary Statistics]*. (n.d.). Retrieved March 07, 2018, from <https://www.work.ua/stat/salary/?category=27> [in Russian].
15. 50 veduschih yuridicheskikh firm Ukrainyi po finansovoy effektivnosti 2016 goda. Ezhegodnoe issledovanie [50 leading Ukrainian law firms on financial efficiency in 2016. Annual study]. *Yuridicheskaya praktika – Legal practice*. Retrieved March 07, 2018, from <http://top50.com.ua/ru/group/top50/2016> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018 р.

Стаття пройшла рецензування 07.04.2018 р.

Стаття рекомендована до опублікування 16.04.2018 р.

О. С. МАРЧЕНКО

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЮРИДИЧЕСКОГО КОНСАЛТИНГА В КОНТЕКСТЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОДХОДА

В статье обосновано содержание инвестиционного подхода к анализу социально-экономической эффективности юридического консалтинга на основе показателя отдачи инвестиций юридических фирм в человеческий капитал юристов. Раскрыт значительный разрыв между объемами инвестиций в юридический персонал и валового дохода национальных юридических фирм. Доказано, что применение юридическим бизнесом модели дешевой рабочей силы приводит к потерям качества и профессионального уровня консалтинговой деятельности, падению социально-экономической эффективности и конкурентоспособности юридического консалтинга.

Ключевые слова: юридический консалтинг, социально-экономическая эффективность юридического консалтинга, инвестиционный подход, отдача инвестиций в человеческий капитал юристов.

O. S. MARCHENKO

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

SOCIO-ECONOMIC EFFECTIVENESS OF LEGAL CONSULTING IN THE CONTEXT OF THE INVESTMENT APPROACH

Problem setting. Effective legal consulting is a determinative factor of a legal economy, undertaking economic reforms and business competitiveness in terms of European integration. Hence, substantiation of approaches, methods, criteria and ratios for assessing socio-economic effectiveness of entrepreneurial activities in the field of rendering legal services is of significant importance.

Recent research and publication analysis. Economic analysis of law constitutes the methodological basis of researching effectiveness of legal consulting. Concepts of R. A. Posner and G. S. Becker's concept of economic imperialism have considered fundamental frameworks of this branch of science. Papers of Ukrainian economists O. A. Hrytsenko, O. V. Ovsiienko and L. S. Shevchenko as well as lawyers O. A. Volovyk and N. M. Onishchenko are dedicated to various aspects of economic analysis of law. However, scholars have not paid attention to legal consulting in general and its socio-economic effectiveness in particular as an important field of research for economic analysis of law.

Paper objective. The article objective is to substantiate the investment approach to analysing socio-economic effectiveness of legal consulting and to ascertain criteria and ratios of the effectiveness.

Paper main body. Analysis of socio-economic effectiveness of legal consulting should draw on the investment approach, according to which expenses of legal business entities for benefits, training and enhancing staff qualification are determined as investments in firm-specific human capital – knowledge, skills and abilities for the professional legal activity. From the standpoint of the investment approach to assessing socio-economic effectiveness of legal business, researchers should apply a ratio of return on investment in human capital of lawyers. This ratio is equal to law firm's gross revenue (taking into account benefits for law firm staff) divided by benefits for law firm staff.

Conclusion of the research. The conducted analysis indicates that a share of benefits for law firm staff in gross revenue of the law firms is inconsiderable despite the leading role of lawyers in providing legal consulting and the great level of return of investments in their human capital. In 2016-2017, gross revenue of the law firms was 30-35 and 18-25 times greater than these investments, respectively. Having researched reasons of the significant gap between amounts of investments in human capital of lawyers and gross revenue of the law firms, the author concludes that effectiveness of national legal consulting is grounded in a model of cheap labour force applied to interns. To get a job, interns agree

to receive a low salary, work beyond the required amount of time and face the absence of training and career prospects. This model leads to losses of legal service quality and reputation of law firms, transformation of the firms into quasi-consulting ones, deterioration of professional qualification, the decline in the staff qualification level, socio-economic efficiency and competitiveness of the national legal business, and dysfunction of legal consulting. The author highlights that the law firms should perceive financing staff enhancement as investment in human capital of lawyers being a prior resource of consulting business rather than expenses.

Short Abstract for an article

Abstract. The author substantiates the investment approach to analysing socio-economic effectiveness of legal consulting, using the ratio of return on investment of law firms in human capital of lawyers. The author indicates the considerable gap between investments in law firm staff and gross revenue of national law firms. The author proves that application of the model of cheap labour force by legal business leads to losses of quality, the decline in the professional level of consulting activities, the decrease of socio-economic effectiveness and the decline in competitiveness of legal consulting.

Key words: legal consulting, socio-economic effectiveness of legal consulting, investment approach, return on investment in human capital of lawyers.

Article details:

Received: 15 March 2018

Revised: 07 April 2018

Accepted: 16 April 2018